

Participatory archives: within and beyond the archival institution

Webinar door dr. Alexandra Eveleigh, 7 december 2021

Verslag vragenronde

Wat hebben koloniale mijnbouw en participatieve projecten met elkaar gemeen? Met een provocerend beeld zette dr. Alexandra Eveleigh (Wellcome Collection, VK) de deelnemers aan het eerste webinar uit de reeks [To imagine otherwise: future archives](#) aan het denken. De foto van mijnwerkers en opzichters in de Britse Kaapkolonie toonde natuurlijk uitbuiting en segregatie van een heel andere orde dan de online initiatieven die ruim tien jaar geleden ontstonden na de komst van de Web 2.0-technologie. Toch bleef het beeld hangen: bezondigen we ons bij het opzetten van participatie ook aan eenzijdige 'extractie' van kennis of werkkraft? Spannen we vrijwilligers voor onze kar zonder rekening te houden met hun noden? En wat met de globale dimensie: 'koloniseren' westerse instellingen onbewust het internet en menselijke hulpbronnen zonder zich af te vragen of de wereld er wel beter van wordt?

Je kan Eveleighs presentatie op het webinar [hier herbekijken](#). Dit gesynthetiseerde verslag betreft daarom vooral de uitgebreide vragenronde die op de presentatie volgde. Maarten Heerlien (Rijksmuseum) modereerde de vragen van de meer dan 100 deelnemers uit alle continenten. De internationale webinarreeks *To imagine otherwise: future archives* is een initiatief van vier Belgische organisaties die als doel hebben om kunstenerfgoed te bewaren of door te geven (CEMPER, Letterenhuis, M HKA/CKV en VAI), in samenwerking met FARO en meemoo.

Waarom opnieuw 'participatie'?

Laat duidelijk zijn: Eveleigh is zelf een enthousiast pleitbezorger voor méér (online) participatie in de professionele erfgoedsector. Als auteur van een doctoraat over online participatieve archieven en co-redacteur van de bundel *Participatory Archives. Theory and practice* (Londen 2019) was ze de geknipte spreker om het aandeel en het belang van deze benadering in de archiefwereld te duiden. Als Collections Information Manager stond ze bij de Wellcome Collection in Londen mee aan de wieg van enkele participatieve trajecten.

Na de initiële opwindning over de mogelijkheden voor online tagging, annotatie en transcriptie ruim tien jaar geleden, zag Eveleigh de interesse al snel verminderen: participatie bleek toch niet zo'n makkelijk tovermiddel om de achterstanden in ontsluiting van archieven structureel weg te werken. Deze eerste fase van online interactie tussen archivarissen en gebruikers om de noden van instituten te lenigen noemt Eveleigh het 'participatory hub model'. Het zorgde niet voor een vernieuwing van processen of output: de doelen, normen en kwaliteitscriteria van de archivaris bleven ongewijzigd. Nadat het initieel enthousiasme van de vrijwilligers was bekoeld, bleek het met die aanpak moeilijk om een duurzaam online engagement van hen te verkrijgen.

Een nieuwere aanpak laat zich daarom omschrijven als het 'meer proces, minder product'-model. Daarbij ging het minder om het verwezenlijken van de doelen van de instelling dan om het verbeteren van de relaties met de deelnemers. De archivaris kan in dit model niet passief de vruchten plukken van andermans werk, maar zal de deelnemers actief aanmoedigen om hun eigen vaardigheden te versterken en hun eigen doelen te verwezenlijken. De archivaris moet ook nederig zijn, haar 'vuile was' durven buiten hangen en bereid zijn om te leren uit opmerkingen van deelnemers.

Een stap verder is het wanneer structurele 'participatieve partnerschappen' worden gesmeed en aan gemeenschappen de macht wordt gegeven om mee de doelen en methodes te bepalen. Voor zo'n model van 'wederkerige curatie' verwees Eveleigh naar het initiatief Local Contexts (localcontexts.org). Gevestigde instituten kunnen makkelijker een *duurzame bewaring van content* op lange termijn garanderen dan gemeenschappen die zelf aan het verzamelen slaan, weet Eveleigh uit eigen ervaring. Maar het mag daar volgens haar niet bij blijven: wie gelooft in de waarde van de archiefinstelling, moet ook durven inzetten op *duurzame zorg voor gemeenschappen*.

Een open, meerstemmige toekomst

Je zou volgens Eveleigh enigszins simplistisch kunnen zeggen dat het aanvankelijke 'hub'-model enkel de kennis over het *verleden* van mensen bevorderde, terwijl de 'meer proces dan product'-benadering oog kreeg voor de noden van deelnemers in het *heden* en het 'partnerschap'-model het vormgeven van de *toekomst* van gemeenschappen mogelijk maakte. Voor Eveleigh is participatieve praktijk hoe dan ook 'de toekomst' en (hopelijk) 'een blijver'. De COVID 19-pandemie en zijn vrijheidsbeperkende maatregelen zorgden er volgens Eveleigh voor dat mensen opnieuw gingen ondervinden dat online samenwerken voor iedereen winst bracht. Eveleigh sprak ook gloedvol over de kans en verantwoordelijkheid van archiefinstellingen om door participatie verandering teweeg te brengen op vlak van maatschappelijke uitdagingen zoals sociale rechtvaardigheid, gelijke toegang tot het digitale universum, gezondheid en klimaatverandering.

Toch zijn archiefinstellingen soms argwanend om gemeenschappen te betrekken bij hun werk omdat deze als 'bevooroordeeld (*biased*), 'niet neutraal' of zelfs 'radicaal' en 'activistisch' worden ervaren. Nochtans kunnen archivariissen veel leren van de verbeelding en de vastberaden toekomstgerichtheid van activisten. Bovendien verwees Eveleigh naar het werk van Bernadette Lynch die betoogde dat musea niet paternalistisch mogen 'helpen' maar vooral de deelnemers moeten 'empoweren' om zelf hun doelen te kunnen verwezenlijken.

Archivarissen en organisaties aanvaardden het feit dat ook hun eigen positie niet neutraal is gelukkig steeds vaker als principe. Bezorgdheid voor de reputatie van de instelling zorgt er echter voor dat de reactie in de praktijk defensief blijft wanneer hun keuzes door externen in vraag worden gesteld. Voor Eveleigh is dit contraproductief: door niet open en transparant te zijn over de eigen interventies en hun 'bias', sluit men zich voor de rijkdom die interactie met geëngageerde gemeenschappen biedt. We kunnen volgens haar veel leren door met anderen in dialoog te gaan over de eindeloze mogelijkheden om

archiefmateriaal betekenis te geven en over de impact die een instelling daarmee kan genereren.

Nood aan bewustwording en dialoog

Eveleigh wees meermaals op het gevaar dat vrijwilligers bij participatieve projecten eenzijdig worden geïnstrumentaliseerd zonder rekening te houden met wat ze zelf willen bereiken. Dit ontlokte vragen over hoe dit evenwicht kon worden hersteld, hoe de participatie 'wederkerig' kon worden of hoe er voldoende kan worden 'teruggegeven'. Luisteren, met elkaar praten en onderhandelen zijn hier volgens Eveleigh de enige uitgangspunten die houvast kunnen bieden. Vaak denk je onterecht dat je weet wat de ander wil... Ze herinnerde zich dat ze bij haar eerste contacten met een medewerker van het Local Contexts-project vooral verwachtingen had over wat ze wilde *krijgen*, zonder goed te hebben nagedacht over wat ze zelf kon *geven* aan de partners. Na enkele goede gesprekken bleek dat dit over veel meer kon gaan dan enkel over archiefstukken, maar ook over uitwisseling van bijvoorbeeld inhoudelijke of technische kennis, zoals over de omgang met *born digital*-materiaal.

Een beroep doen op vrijwillige *crowdsourcing* kan als een vorm van exploitatie worden gezien. Rijke instellingen moeten daarom overwegen om hun medewerkers te betalen voor hun werk. Dat neemt niet weg dat er zeker een manier is om de grote groep enthousiastelingen voor vrijwillige online samenwerking op een respectvolle manier te betrekken. Wel moeten participatieve initiatieven zich zeer bewust zijn dat ze mensen niet voorbij een grens mogen duwen. Voor haar doctoraatsonderzoek interviewde Eveleigh iemand die verslaafd was geraakt aan taakjes die we 'bandwerk' zouden kunnen noemen omdat de interfaces van het platform waren ontworpen om competitie aan te wakkeren en de verslaving te blijven voeden. Moeten we daarbij geen ethische grens bewaken? Bij anderen had de competitieve insteek dan weer het tegenovergestelde effect: wie zich maar beperkt kon engageren, voelde zich al snel nutteloos.

Online samenwerken: van *nice to have* naar fundament?

De COVID 19-pandemie leerde de Wellcome Collection ook een ander wijdverbreid vooroordeel aan de kant te schuiven: dat het echte werk plaatsvond met de fysieke archieven of collecties op locatie, terwijl wat online gebeurt slechts een *nice to have extra* vormde. Deze tweedeling werd vroeger soms nog versterkt door adjectieven als virtueel of *remote*. Eveleighs eigen werk als archivaris valt nu alvast niet meer op te delen in een "online rol" en een "échte rol". Moderator Heerlien zag een soortgelijke evolutie bij het Rijksmuseum: vóór de pandemie had de online werking als hoofddoel om bezoekers naar het museum te lokken; vandaag is online en offline bezoek er even belangrijk.

Online en offline activiteiten mogen voor Eveleigh wel nog een pak sterker worden geïntegreerd in haar instelling. Zowel bij de ontwikkeling van strategieën als bij individuele projectplanning, telkens zou men als uitgangspunt moeten nemen dat het internet voor de meesten de eerste toegangsweg zal vormen tot de instelling en de collectie. Meer nog, sommige producten en diensten die voorheen enkel op locatie werden aangeboden, kunnen veel beter werken in een online omgeving. De vraag naar oplossingen voor de 'digitale kloof' – het feit dat niet alle doelgroepen even makkelijk toegang hebben tot het

online aanbod – werd in het gesprek niet meer beantwoord. Maar op diverse momenten benadrukte Eveleigh het belang van uitwisseling tussen de nieuwere online participatievormen en de lange traditie van *live*, fysiek vrijwilligerswerk.

Als kleinere organisatie of instelling lijkt het toch een pak moeilijker om online participatie te organiseren? Niet alle instellingen kunnen hun collecties in voldoende mate digitaliseren om er bijvoorbeeld online transcriptieprojecten mee op te zetten. De hoge digitaliseringsgraad bij de Wellcome Collection vormt natuurlijk een groot voordeel, maar men kan ook op kleine schaal foto's nemen van documenten en ze met vrijwilligers delen via standaard-tools als Dropbox en Sharepoint. Of vrijwilligers kunnen ter plekke komen fotograferen en vervolgens thuis aan de slag gaan. Bij Wellcome gebruikt men Slack voor collaboratieve verzamelprojecten. Het transcriptieproject werd dan weer opgestart met basistools zoals online Excel-spreadsheets, in de aanvankelijke veronderstelling dat ze nadien zouden overschakelen naar bestaande platformen voor transcriptie (bv. fromthepage.com) of collaboratief onderzoek (bv. Zooniverse). Dergelijke platformen hebben het voordeel dat er al een *pool* van liefhebbers aan verbonden is die misschien willen helpen, tenminste indien de vraag aansluit bij hun interesse. Maar voor de Wellcome Collection bood een creatieve aanpak van het standaard Office-pakket uiteindelijk voldoende mogelijkheden, waardoor ze die stap niet eens hoefden te zetten. Alexandra Eveleigh vindt een duurzame databank voor het beheer en de bewaring van de data op langere termijn wel belangrijk, maar voor de opstart van een project raak je al een heel eind ver door bestaande tools aan te passen aan de noden van wie wil meewerken.

Staf Vos en Sarah Masson (CEMPER)